

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ АСПЕКТИ СОНАТИНИ ДЛЯ ТРОМБОНА ТА ФОРТЕПІАНО Ж. КАСТАРЕДА

Кравчук Дмитро Олексійович,

аспірант творчої аспірантури

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

ORCID ID: 0009-0008-3813-0982

У статті здійснено ґрунтовний аналіз жанрово-стильових особливостей Сонатини для тромбона та фортепіано Жака Кастареда, видатного представника французької музичної культури ХХ століття. Звертається увага на поєднання традиційних жанрових форм і сучасних композиторських підходів, що стали характерними для його творчості.

У процесі аналізу розглядаються основні структурні елементи твору, такі як формоутворення, гармонія та фактура, що дозволяє виявити жанрові нововведення та стилістичні ознаки, властиві цьому твору.

Стаття також розкриває вплив національних музичних традицій Франції та інтернаціональних напрямів, які Ж. Кастаред інтегрував у свої композиції. Значну увагу приділено синтезу неокласицизму та імпресіонізму, які виявляються у структурі гармонічної мови та ритмічній організації твору. Розглянуто композиторський стиль Ж. Кастареда, що поєднує в собі вплив французького національного колориту та універсальні музичні тенденції того часу.

В статті здійснено комплексний аналіз Сонатини для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда, виявлено композиційні особливості (тричастинна структура, основний композиційний прийом ритмічні й гармонічні варіації), які поєднують в собі імпресіоністичні та неокласичні елементи стилю. Цей твір розкриває технічний і виразний потенціал тромбона, підвищуючи його статус як сольного інструмента в камерній музиці.

У результаті дослідження було встановлено, що Сонатина для тромбона та фортепіано є важливим етапом у розвитку камерної музики ХХ століття, який акумулює інноваційні підходи та опору на французькі музичні традиції. Висновки статті підкреслюють значущість цього твору не тільки для розвитку репертуару тромбона, але й для розширення жанрових меж камерної музики загалом.

Композиторська майстерність Ж. Кастареда підтверджує його роль як новатора, що вмів поєднувати національне з інтернаціональним, створюючи музику, яка вплинула на подальший розвиток жанру.

Ключові слова: Жак Кастаред, Сонатина для тромбона та фортепіано, жанрово-стильові особливості, структурний аналіз, камерна музика, неокласицизм, імпресіонізм.

Kravchuk Dmytro. Genre and style aspects Sonatas for trombone and piano by J. Castared

The article presents a thorough analysis of the genre and style features of the Sonatina for trombone and piano by Jacques Castared, an outstanding representative of the French musical culture of the twentieth century. Attention is drawn to the combination of traditional genre forms and modern compositional approaches that have become characteristic of his work. In the course of the analysis, the main structural elements of the work, such as form formation, harmony and texture, are considered, which allows us to identify genre innovations and stylistic features inherent in this work.

The article also reveals the influence of French national musical traditions and international trends that J. Castared integrated into his compositions. Considerable attention is paid to the synthesis of neoclassicism and impressionism, which are manifested in the structure of the harmonic language and rhythmic organisation of the work. The compositional style of J. Castared, which combines the influence of the French national colour and universal musical trends of the time, is considered.

The article presents a comprehensive analysis of the Sonatina for trombone and piano by J. Castared, identifying compositional features (three-part structure, the main compositional technique of rhythmic and harmonic variations) that combine impressionistic and neoclassical elements of the style. This work reveals the technical and expressive potential of the trombone, raising its status as a solo instrument in chamber music.

The study has shown that the Sonatina for trombone and piano is an important stage in the development of chamber music of the twentieth century, which accumulates innovative approaches and reliance on French musical traditions. The conclusions of the article emphasise the significance of this work not only for the development of the trombone repertoire, but also for the expansion of the genre boundaries of chamber music in general.

J. Castared's compositional skills confirm his role as an innovator who was able to combine the national with the international, creating music that influenced the further development of the genre.

Key words: Jacques Castared, Sonatina for trombone and piano, genre and style features, structural analysis, chamber music, neoclassicism, impressionism.

Вступ. Творча постать Жака Кастареда (1926–2014) займає провідні позиції в історії французької музики ХХ ст., його творчий доробок охоплює майже повний спектр традиційних жанрів, в яких він працює у своєму власному композиторському стилі, що ґрунтується на квінтесенції неокласицизму та імпресіонізму.

Саме співвідношення жанрово-стильових елементів його композиторського профілю розглядатиметься в цій статті на матеріалі Сонатини для тромбона та фортепіано, яка датується 1957 роком. Цей твір вже довгий час очолює репертуарні списки конкурсних та фестивальних програм, тож можна вважати його

одним із провідних камерних творів у репертуарі сучасних тромбоністів.

Стильове розмаїття сонатини відображає унікальний композиторський почерк Ж. Кастареда, який поєднує елементи імпресіонізму та неокласицизму. У творі помітні впливи таких композиторів, як К. Дебюссі та М. Равель, з їх яскравою гармонією і кольоровими модуляціями. Неокласичні риси проявляються в чіткості форми та логічності тематичного розвитку.

Полістилістика Ж. Кастареда нашаровується на жанрові засади твору, підкреслюючи як традиційні, так і новаторські аспекти. Це створює багатий звуковий ландшафт, який розкривається повною мірою завдяки інтерпретації та виконавському стилю безпосередньо музикантів.

На нашу думку, виконавці, які звертаються до цього твору, повинні не лише володіти високою технічною майстерністю, але й розуміти композиторський задум та стилістичні особливості. Інтерпретація Сонатини для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда вимагає від виконавців, в першу чергу, здатності передати емоційний зміст і динамічні контрасти твору.

Отже, постановка проблеми охоплює кілька ключових аспектів: жанрово-стильові особливості твору, їх вплив на структуру та форму сонати, а також на специфіку виконавської інтерпретації. Комплексне дослідження цих питань сприятиме розширенню знань про музичну спадщину Ж. Кастареда та його внесок у світову музичну культуру.

Матеріали та методи. Дві засадничі категорії музикознавства, на яких ґрунтується більшість дослідницьких робіт, потрапляють в спектр універсалій, що притаманні науковому мисленню й є виміром дослідницького пошуку.

Не дивлячись на це, теоретичному переосмисленню наукового доробку ХХ ст. присвячена не така велика кількість робіт. А це є дуже важливим аспектом, без якого не може еволюціонувати наукова думка.

Серед тих нечисленних суто теоретичних робіт необхідно згадати науковий доробок О. Коменди, в якому вона послідовно доводить тектонічні зміни в історичному побутуванні традиційних жанрів. Так, говорячи про нове емпіричне сприйняття універсалії «жанр» вона пише, що «...по мірі звільнення музики від прикладних задач, а також по мірі зростання самосвідомості творчої індивідуальності, твір поступово переставав бути втіленням певного типу, перетворюючись у неповторний феномен, що не зводився до тих чи інших норм» [1, с. 123].

Тобто на сучасному етапі можна вважати, що від всіх жанрових ознак, які можуть бути вже не релевантними, залишається лише стрижень жанрового інваріанту.

Якщо говорити безпосередньо про камерну сонату, то важливим зауваженням є думка Н. Базіної про те, що «...індивідуальний підхід кожного композитора до зламу стереотипів і пошук нових виразних можливостей в жанрі камерної сонати для двох інструментів, призвів до того, що спільним є лише жанрова приналежність» [2, с. 55].

Отже, стабільні ознаки (жанровий інваріант) камерної сонати для двох інструментів забезпечують її стійке місце в музичній традиції, водночас надаючи простір для творчих експериментів та інтерпретацій.

Своєю чергою, О. Дубка, детально досліджував європейську камерну сонату саме для тромбона та фортепіано та запропонував власну типізацію за стилем, виділяючи такі критерії: «...історичного, національного, композиторської та виконавської шкіл, індивідуально-авторського стилю» [3, с. 77].

Крім цього він надає ґрунтовне розшифрування власної типізації. На його думку, наприклад «...історичний стиль реалізується в моделях, означуваних як барокова, класицистська, романтична, авангардна, поставангардна тромбонова соната. Національна стилістика увиразнюється у тематизмі та формі тромбонових сонат, а також через виконавські школи, які склалися та функціонують у тій чи іншій країні» [3, с. 77-78].

Але найголовнішим критерієм у класифікації сонат для тромбона (або за його участі) О. Дубки, як він стверджує, є «...стиль творчих особистостей – композитора і виконавця, а також, що у тромбоновій практиці досить часто зустрічається – змішаний композиторсько-виконавський стиль» [3, с. 78].

Тож, як бачимо, станом на сьогодні наявна достатня теоретична база наукового осмислення універсальних категорій музикознавства, створених українськими вченими за останні кілька десятиліть, для перегляду усталених уявлень про репертуарні твори сучасних виконавців.

Результати дослідження. Сонатина для тромбона та фортепіано (1957) Ж. Кастареда продовжує привертати увагу дослідників, виконавців та музикознавців завдяки своїй незвичній жанрово-стильовій структурі.

Як вже згадувалося, у творах європейських композиторів другої половини ХХ ст. збереглися лише найбільш стабільні жанрові ознаки (жанровий інваріант). Вважаємо за необхідно уточнити, що саме до нього відноситься.

– *Циклічність з контрастом між частинами.* Камерна соната для двох інструментів зазвичай складається з кількох частин, традиційно трьох або чотирьох. Типова форма включає швидку першу частину в сонатній формі, повільну ліричну другу частину, третю частину у формі менуету або скерцо, і завершальну частину, часто у формі рондо або сонатної форми.

– *Діалогічність.* Однією з ключових ознак жанру є діалог між двома інструментами. Кожен з інструментів виконує не лише акомпанувальну роль, але й виступає як рівноправний партнер. Це забезпечує динамічний обмін музичними фразами та темами, створюючи багатогранний звуковий ландшафт.

– *Темброва драматургія.* Використання двох різних інструментів надає можливість для тембрової контрастності та використання їх семантичних властивостей. Наприклад, в нашому випадку, поєднання тромбона та фортепіано дозволяє створити широке спектральне звучання, де кожен інструмент додає свої унікальні темброві відтінки.

Попри сталість основних ознак, камерна соната залишається гнучким жанром, який дозволяє композиторам втілювати різноманітні стильові та індивідуальні особливості. Це робить кожен сонату унікальною і цікавою як для виконавців, так й для слухачів.

Щодо Сонатини для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда ці ознаки є актуальними. Композитор використовує традиційну тричастинну структуру, проте наповнює її новими гармонічними та ритмічними рішеннями.

Наприклад, він інтегрує французькі національні риси у свою музику, зокрема, використання модальних оборотів та специфічної мелодики, характерної для французької музики ХХ століття (естетика імпресіонізму К. Дебюссі та М. Равеля).

Своєю чергою, риси неокласицизму проявляються у строгій архітектоніці форми та ясності тематичного матеріалу. Разом з тим, досить відчутний вплив модернізму, що виявляється у складній ритмічній організації та використанні поліфонічних технік.

Крім цього, Ж. Кастаред використовує розширені тональні структури та часті модуляції, що надає твору динамічного розвитку та колористичного розмаїття. А окремі вкраплення джазових гармоній вносять додаткові штрихи до стилістичної багатогранності цього твору.

Зауважимо, що твір був написаний у повоєнний період, коли французька музика переживала період відродження й активного пошуку нових виразових засобів. Ж. Кастаред, як представник цього покоління, успішно поєднує традиції з новаторськими підходами, що робить його Сонатину для тромбона та фортепіано важливим етапом у розвитку репертуару для тромбона та фортепіано.

Твір складається з трьох частин, кожна з яких демонструє неординарність своєї внутрішньої драматургії та структури:

I частина – *Allegro vivo* – написана в сонатній формі, характеризується активним діалогом між тромбоном і фортепіано. Тематизм цієї частини має яскравий і динамічний характер, що створює напруження і рух. Основні драматургічні моменти включають:

– *Експозиція*. Представлення головних тем. Головна тема – яскрава та енергійна, викладена тромбоном, підкріплена ритмічно активним супроводом фортепіано. Характеризується гострими ритмами, акцентованими синкопами, що дозволяє говорити про вплив джазової музики, що підтверджується й гармонічним забарвленням. Побочна тема – контрастна, лірична, демонструє м'якість та плавність звучання тромбона, при цьому гострі ритмізовані елементи зберігаються в партії фортепіано.

– *Розробка*. Тематичний матеріал експозиції піддається складним варіаціям та модуляціям, що створює напруження і розвиває драматургічну лінію твору. Розробка транслює потужний заряд енергії (що підтверджується авторською ремаркою в тексті *energico*), який підсилюється широкими інтервальними стрибками в партіях фортепіано і тромбона, широким діапазоном, що забезпечує часопросторову глибину.

– *Реприза*. Повернення до початкових тем, знову з'являється вже знайома ритмоформула в партії фортепіано, що знаменує повернення початкового настрою цього твору, однак вже з новими емоційними відтінками та динамічними градаціями. Цей розділ містить кульмінаційний момент, який збігається з фінальним акордом цієї частини, де обидва інструменти об'єднуються у потужному звучанні.

II частина – *Andante sostenuto* – є ліричним центром твору, в якому тромбон демонструє свої виразні можливості, передаючи глибокі та різнопланові емоційні відтінки. Фортепіано підтримує і розвиває мелодичну лінію синкопованими акордами, додаючи гармонічні і текстурні фарби.

Ця частина побудована за принципом тричастинної форми (АВА). Середній розділ (В) приносить новий матеріал, емоційно більш драматичний і напружений, завдяки участі фортепіано в розвитку інтонаційного матеріалу. починаючи із середнього розділу фортепіано не лише акомпанує чи створює акордове тло, а й активно взаємодіє з тромбоном, додаючи текстурні і гармонічні шари, що збагачують загальне звучання.

III частина – *Allegro* – об'єднує тематичні елементи першої та другої частини, створюючи своєрідну арку. Інтонаційні елементи отримують активний ритмічний та мелодичний розвиток. Фінал відзначається бравурністю і технічною складністю, підкреслюючи рівноправну віртуозність обох виконавців.

Композитор використовує форму простого рондо. Основна тема фіналу енергійна та ритмічно складна, інтонаційно близька з головною темою першої частини.

Фінал відзначається багатством ритмічних варіацій, що надають цій частині динаміки та руху. Епізоди, що відтіняють рефрен, більш спокійного характеру створюють контраст та розгортають емоційну підготовку до кульмінації.

Фінал Сонатини досягає свого драматичного піку перед кодою, де обидва інструменти демонструють технічну майстерність і музичну експресію. Кода завершує твір потужним акордом, що символізує завершення драматургічно насиченого шляху музичної ідеї твору.

Загалом, можна сказати, що композиторський стиль Ж. Кастареда в Сонатині для тромбона та фортепіано характеризується поєднанням елементів французького імпресіонізму та неокласицизму. Композитор використовує яскраву гармонію, розширені тональні структури й складні ритмічні патерни, що створює унікальний звуковий світ.

Отже, в цьому творі можна виокремити два основних стильових спрямування:

– *імпресіонізм* – помітний вплив творчого доробку К. Дебюссі та М. Равеля, особливо у використанні кольорових гармоній і модуляцій, що передають настрій і атмосферу;

– *неокласицизм* – структурна чіткість і форма твору нагадують неокласичні тенденції, що були популярні в першій половині ХХ століття. Це виражається в ясності форми, логічності тематичного розвитку і суворій ритмічній організації.

Сонатина для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда є видатним зразком камерної музики ХХ століття, що поєднує традиції й новаторство. Жанрово-стильові особливості твору відображають складний синтез імпресіоністичних та неокласичних елементів, створюючи яскравий та динамічний музичний образ. Вибір саме тромбона в якості тембрового образу в цьому творі не є традиційним для періоду часу, коли цей твір був створений.

Висновки. Сонатина для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда відображає симбіоз жанрових і стильових особливостей, традицій та новаторства. Дослідження жанрово-стильових аспектів цього твору дозволяє глибше зрозуміти його значення в контексті французької музичної культури того часу.

Вибір тромбона як сольного інструмента в камерному жанрі є нетрадиційним і демонструє сміливість композитора у розширенні музичних можливостей цього інструмента. Ж. Кастареду вдається розкрити тромбон не лише як оркестровий чи джазовий інстру-

мент, але і як рівноправного партнера фортепіано в камерній музиці.

Композиційні особливості сонатини, включаючи її тричастинну структуру, багатство ритмічних і гармонійних варіацій, а також внутрішню драматургію, свідчать про поєднання імпресіоністичних і неокласичних елементів, які складають палітру фарб музичної мови Ж. Кастареда.

Цей твір є важливим вкладом у репертуар для тромбона, демонструючи його технічні й виразні можливості. Ж. Кастаред значно сприяв підвищенню статусу тромбона як сольного інструмента і стимулював подальший інтерес композиторів до написання творів для цього інструмента в камерному жанрі.

У підсумку, Сонатина для тромбона та фортепіано Ж. Кастареда є значущим твором у музичній літературі ХХ століття, що потребує подальшого дослідження для розкриття глибинних граней інтерпретаційного потенціалу цього твору.

Література:

1. Коменда О. Поняття жанру в сучасному музикознавстві. *Музична україністика: сучасний вимір*. Київ, 2009. Вип. 3. С. 120-140.
2. Базіна Н. Композиторські та виконавські інтерпретації жанру: на прикладі сонати для скрипки та фортепіано М. Равеля. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мистецтвознавство*. Дрогобич: Видавничий дім "Гельветика". 2023. Вип. 62. Том 1. С. 54-60.
3. Дубка О. Соната для тромбона у творчості зарубіжних та українських композиторів ХХ – початку ХХІ століть: дис. канд. мистецт-ва. Харків, 2020. 201 с.

References:

1. Komenda O. (2009) Poniattia zhanru v suchasnomu muzykoznavstvi [The concept of genre in contemporary musicology]. *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir*. V. 3. Pp. 120-140. [in Ukrainian]
2. Bazina N. (2023) Kompozytorski ta vykonavski interpretatsii zhanru: na prykladi sonaty dlia skrypky ta fortepiano M. Ravelia [Composers' and Performers' Interpretations of the Genre: on the Example of Ravel's Sonata for Violin and Piano]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Mystetstvoznavstvo*. Vyp. 62, tom 1. Pp. 54-60. [in Ukrainian]
3. Dubka O. (2020) Sonata dlia trombona u tvorchosti zarubizhnykh ta ukrainykykh kompozytoriv XX – pochatku XXI stolit [Sonata for trombone in the works of foreign and Ukrainian composers of the XX – early XXI centuries] : dys. kand. mystetstvoznavstva. Kharkiv. 201 p. [in Ukrainian]